

ТУТ, У КИЄВІ, І ТАМ – ЗА ОКЕАНОМ...

Як народився цей матеріал? Дізнавшись від знаменитої “радіоледи” Ніни Миронівни Новоселицької, що вона братиме інтерв’ю в Богдана Сильвестровича Ступки та Наталії Василівни Лотоцької для радіо-ефіру – інтерв’ю про найцікавішу останню подію в житті франківців – гастролі в Греції, США та Білорусії (Вітебськ – “Слов’янський базар”), я “пішов слідом” – був присутнім під час зустрічі, придивлявся до співрозмовників (вони давні творчі друзі: Ніна Миронівна зробила багато радіовистав за участю Б. Ступки і Н. Лотоцької, називає їх просто по імені). Врешті, одержав від них згоду на публікацію журнального варіанту бесіди.

...Той, хто був у кабінеті Сергія Володимировича Данченка, зараз, зайшовши до Богдана Сильвестровича Ступки, нового господаря цього сакрального театрального простору, матиме додаткові підстави порозмірковувати про несхожість життєвця людей, які довгі роки плідно зливалися воедино в театральній справі. Спартанська невимогливість, аскетизм у побуті колишнього геолога Сергія Данченка змінилися тут, у кабінеті, на європейську вишуканість його видатного прем’єра Богдана Ступки...

Подвоясна діяльність Б. Ступки зараз – це його власне життя плюс продовження мистецького існування Сергія Данченка. Не тільки до кабінету, а й в увесь запоморочливо велетенський космос мистецької відповідальності за франківців новий художній керівник увійшов легкою ходою, з тим неповторним львівським, західним шармом, яким позначена його індивідуальність і сценічний імідж.

Коли в кабінеті вирус цікавості гостей і Богдан Сильвестрович веде архіемоційне “дійство” бесіди, розумієш, що для нього ця кімната – сцена духу. Вона відроджує пам’ять про все ним зігране, а одноразово – про поставлене Сергієм Данченком. Тут можна знову пережити “на акторському матеріалі” зустріч із “сердитістю” розівського юнака Володі, облудливою привабливістю Річарда III, розгубленістю між добром і злом Мерліна, шаленством Ліра і, безумовно, почути печальну й життєствердну музику серця Тев’є.

Про гастрольну подорож вистави “Тев’є-Тевель” з України, де хотів бути похований Шолом-Алейхем, до США, де йому судилося лягти в землю, й точилася бесіда.

Валерій ГАЙДАБУРА

Богдан Ступка та Наталя Лотоцька під час гастролей у США, 2002 р.

Ніна Новоселицька: Богдане, Наталю, передовсім, я хочу привітати Вас із початком нового сезону.

Тема нашої розмови, може, дещо локальна, але, як на мене, дуже важлива. Тому що успіх і географія вистави “Тев’є-Тевель” у постановці Сергія Данченка, я певна, цікавить усю Україну.

Богдане, я хочу, щоб Ви згадали, коли вона була поставлена?

Богдан Ступка: Прем’єра відбулася в 1989 році, наприкінці грудня, вона не сходить зі сцени театру імені Франка вже 12 років. Спочатку ми возили цю виставу по Україні, потім повезли до Росії і показали у Воронежі, у Москві – на Чеховському фестивалі – у театрі імені Вахтангова грали. Тоді ще був живий Іван Семенович Козловський, який прийшов до нас на виставу з хлібом-сіллю і... мацою. У залі був шал, ораторія, хорал! Це був геніальний співак і людина унікальна! Він ніколи не забував, звідки родом. Завжди радо приймав українські театри і в ЦДРИ (Центральний Дом работников искусств) робив чудесні вечори: збирав усіх, хто з України виїхав, і було завжди гарне, творче спілкування.

Доїхали ми також до Європи – до Мюнхена, і на цьому географія нашого “Тев’є-Тевля” тоді закінчилася. Та сталося диво: 2002 року нас було запрошено до Сполучених Штатів Америки саме з цією виставою. Ми грали на сцені театру “Мілленіум” у Нью-Йорку, де півтори тисячі місць, грали 2-го і 3-го серпня. Аншлаги, ще й глядачі стояли. Дуже було відродно, що 2-го серпня наші гастролі відкрила онука Шолом-Алейхема, американська письменниця Белл Кауфман, якій 91 рік! Але вона виглядає молодою і була схожою на метелика в білому і блакитному вбранні... Вона говорила про коріння Шолом-Алейхема, який народився в Україні і тут написав найкращі свої твори. У Боярці він писав свого “Тев’є-молочаря”. Шолом-Алейхем мріяв про те,

щоб цей твір звучав українською мовою. Він навіть заповів, як і Шевченко, – “як умру, то поховайте мене на Україні”. Знаю, що нині стоїть питання, щоб перенести останки Шолом-Алейхема сюди, бо він не хотів, щоб його ховали у Сполучених Штатах Америки. А помер він у 1916 році. Белл Кауфман дивилася нашу виставу, яка тривала 3 години 20 хвилин. Спектакль ми почали пізно, десь близько 21-ї години. Грала без перекладу. У залі були і євреї, і українці, і поляки, і естонці, і грузини, і американці, яким перекладали їхні сусіди... Так, вистава збирала людей різних національностей, вони сиділи всі разом і відчували все одно-стайно. Нехай пробачать мені дипломати (що то значить сила мистецтва!), це була великої сили міжнародна **місія і акція**. Там, де може багато зробити мистецтво – чи фільм, чи театр, чи виставка живопису, чи музичний ансамбль, – там жоден дипломат не може спрацювати. Спектакль здатен миттєво об’єднати людей...

Наступного дня у нас знову півтори тисячі глядачів, знову зал ущерть набитий. Леонардо і Валерій, господарі театру “Мілленіум”, сідали в сьомому, дев’ятому ряді, Леонардо одягав темні окуляри, щоб не побачили, що такий здоровий, сильний мужчина – і раптом... У нього сльози на очах. А Валерій, заступник директора цього театру, сідав десь у кінці... Це було дуже хвилююче.

Після вистави ми з Белл Кауфман фотографувалися. Моїй партнерці Наталі Лотоцькій, котра грала Голду, гості цілували руки...

Дуже напружена поїздка! Два вечори підряд, і три тисячі людей! Після вистави у Нью-Йорку збрали декорації, сіли в автобус – 1300 кілометрів до Чикаго! Лише четверо головних виконавців летіли літаком. Наступного дня о п’ятій прибули, поставили декорації, о сьомій годині почалася вистава. Театр на тисячу місць – Американська сцена Ісуса Христа, так вона називається, зал-амфітеатр... і те ж саме сприйняття! Від перших фраз, від першого монологу, коли виходить Тев’є! Спочатку насторожено починають сміятися, а потім усе краще, краще, і я думаю – чи у Києві, чи Львові, чи Харкові, чи Одесі? І так було приємно, що вперше український театр в США працює у таких великих залах. Це не ансамблі, які я люблю і поважаю, це не симфонічний оркестр, який я обожаю, і т.д. Це не ансамбль Вірського, де зоровий ряд усе пояснює, а тут текст, слово... Як пробити цей зал? Пробили!... І дуже приємно мені було, коли з’явився Саша Асаркан, критик. Сергій Володимирович Данченко дуже з ним дружив, не раз Асаркан приїздив з Москви до Львова. Він був другом театру імени Заньковецької... Потім він став другом театру імени Франка. Він надзвичайно талановита людина, завжди був бідний, мов церковна миша... І в Москві був бідний, і в Чикаго залишився бідним... Я його не бачив 22 роки, востаннє зустрілися у 1980, тоді, коли ми грала на гастроліях у Москві. З тих пір я не бачив Сашу Асаркана. Скільки разів бував у Чикаго, шукав його, але ніхто не міг сказати, де він живе... І раптом після першої дії заходить... уже постарів, зовсім лисий і каже: “Богдан, наверное, ты меня уже не узнаешь”. Я дивлюся у гримувальне дзеркало, а він стоїть позаду. “Саша Асаркан, хто ж тебе не пізнає!...” Ми обнялися.

Кажу, давай після вистави зустрінемося, посидимо, поговоримо. “Нет, не могу, меня увозит машина”. Ми лише сфотографувалися...

Н. Н.: Він сказав щось про виставу?

Б. С.: Так, сказав: “Яка радість, давно не відчував нічого подібного тут, в Америці, майже 20 років!” Захоплювався нашою грою.

Отже, коли порахувати усіх наших глядачів в Америці, то ми за три вечори знайшли 4 тисячі прихильників, друзів. Не часто таке трапляється. І ми пишаємося тим, що в нас є ці друзі за океаном. А потім, коли вже актори ходили по крамницях (а як без цього!), то всі, хто був на виставах і мав свої магазини, вигукували: “О, Тев’є!” В аптеці ліки дають безкоштовно або за півціни, аби лише не хворів, ну і таке інше. Було дуже гарно. Деякі наші актори жили в кількох наших же акторів-емігрантів на квартирах. І як усі тішилися з того! Наталя Лотоцька жила в Ніни Добрової, колишньої балерини. Люда Калініна, Ліда Гайова... таке відчуття, що люди приїхали до себе додому. А потім уже, в останній день від’їзду, нас, усю трупку, включно із технічними працівниками, забрав до себе підприємець-українець Орест Федаш. Зробив чарівний прийом: чотири години на свіжому повітрі. Після цього ми всі поїхали до Мангеттена, на нічний Бродвей...

Звичайно, побували і на місці катастрофи, яка сталася 11-го вересня 2001 року. Поклали квіти, помолилися за тих людей, що загинули. Дай Боже, щоб це більше не повторилося.

У США ми грала завдяки Ігорю Яковичу Афанасьєву. Саме він організував ці гастролі. Афанасьєв – заслужений діяч мистецтв України, колишній наш режисер, який поставив у франківців кілька прекрасних вистав, зокрема “Конотопську відьму”. Виступав і як актор, грав заголовну роль в “Енеїді”, спектаклів десять зіграв. Зараз він – і продюсер, і режисер. Ми маємо з ним випустити виставу “Ревізор” М. Гоголя, щоб показувати її в Америці упродовж тривалих гастролей.

Н. Н.: І Ви, звісно, Городничий?

Б. С.: Не знаю, режисер ще нічого не говорив. Може, й Ляпкін-Тяпкін, там усі ролі прекрасні...

У США наші актори зустрілися з Аллою Кігель, яка ставила з Борисом Равенським у театрі ім. Івана Франка “Шоколадного солдатика”. Наші актори О. Шаварський, Є. Шах, В. Коляда, О. Петухов квартирували в неї. Алла Кігель “тримає” там “Русское радио”, зробила з нашими акторами передачу про гастролі...

Були дзвінки з Сан-Франциско, Балтимора, Бостона – чому цю виставу до них не привозять...

Цього року ми відвідали і Грецію, куди на II Балканський міжнародний фестиваль античної драми привезли виставу “Енеїда” І. Котляревського. Поїхало 56 чоловік. Пелопонес, грецький півострів, місто Патра. Просто неба – амфітеатр, якому дві тисячі років. Перед виставою захмарилося, почав накрапати дощик, ми всі звернули очі вгору, попросили Господа Бога, щоб розвиднілося, бо всі ж – просто неба. Господь Бог, напевне, почув наші слова, і дощу не було.

Президент цього фестивалю пані Вікторія (вона заступник мера міста Патра) запросила нас на наступний фестиваль із виставою за давньогрецькою п’єсою.

Репетиція вистави “Енеїда” І. Котляревського на сцені амфітеатру у м. Патра (Греція), 2002 р.

Ми зараз ведемо переговори з Робертом Стуруа. Вислали йому п’єси, які він міг би поставити. Перша п’єса – Леоніда Первомайського, що довго пролежала в шухляді, – “Вчитель історії, або одноногий солдат”. Друга – “Пер Гюнт” Ібсена. Третій варіант – давньогрецька п’єса на вибір самого Роберта Стуруа. Нам хочеться працювати з цим режисером. Гадаю, це було б дуже корисно і для трупи, і взагалі для іміджу театру.

Коли акторський ансамбль “Енеїди” вже їхав в автобусах грецькою землею, літаком їх наздоганяли Еней – Анатолій Хостікоєв та Евріал – Богдан Бенюк. Чудовий акторський дует встиг зіграти у Вітебську в рамках фестивалю “Слов’янський базар” свою легендарну виставу “Швейк” за Я. Гашеком.

Н. Н. : У мене є запитання до вас обох. Богдане, спершу – до Вас: Чи глядач у США спонукав Вас на якісь нові пошуки в ролі Тев’є, чи Вам здалося тлумачення Сергія Данченка і ваше особисте самодостатнім?

Б. С. : Ой, Ніно Миронівно, не було часу шукати нового – так тремтіли руки, ноги, душа, серце, мозок, очі! Але додався один, так би мовити, новий нюанс до Тев’є... Я відчув ностальгію залу, а ностальгія – це складова частина мистецтва. В Андрія Тарковського є фільм “Ностальгія”. І коли це відчуття на першій виставі підтвердилося, то на другій, третій виставі я вже знав, що дійсно ностальгія існує шалена.

Це спрацювало дуже сильно. Сльози на очах я бачив не лише у євреїв, українців, росіян, а й у представників інших національностей, які були в залі. Бо чимало співвітчизників так і не змогли адаптуватися до тих умов, того середовища. Оце єдине, що мене вразило, і я це як актор використав, підсилюючи якісь моменти гри.

Ніна Новоселицька: Наталю, а Ви, як і Богдан, відчули якесь нове натхнення на американській сцені?

Наталія Лотоцька: Безперечно! Богдан декілька разів був в Америці, а я вперше. Америка мене вразила неоднозначно. Деякі речі викликають величезне захоплення, деякі

речі для нас чужі, і не треба дивуватися – це інший світ. Там все функціональне, там усе прагматичне. Це розумна країна, і спершу було страшно, як ми з нашими... тими почуттями, ніжностями, милосердям, як ми все-таки впишемося у свідомість, у почуття публіки. Частина “нашої” публіки, а частина все-таки їхня публіка, там були американці у другому і третьому поколіннях. Але знаєте, що мене вразило? Я пам’ятаю, ми грали у Мюнхені, в 1994 році, у Резиденц-театрі – це чудовий зал у стилі ампір. Прекрасно одягнена публіка, із залу запах дорогих парфумів, а ми граємо на сцені біду – донька Голди виїздить до Сибіру, і я не маю їй що дати. Якийсь клучок зібрала, знімаю свою хустку і накидаю на її голівку. Німці, які майже не аплодують під час вистави, шаленіли в залі...

Ви знаєте, якщо в театрі є таке скривавлене серце, то воно і за океаном бере публіку. Мені здається, що душа в людей одна, я в це вірю. Ми живемо в такий важкий час, але люди залишаються людьми і хочуть співчуття, хочуть любови, милосердя, ніжності, сімейних почуттів, переживають за своїх дітей. І, очевидно, це сконцентровано у сцені, яку придумав Данченко: коло, по якому йдуть і йдуть вигнанці. Всі ми ходимо по колу, як всі ріки течуть у море, а море не переповнюється, що було, те й буде, що робилось, те й буде робитися, і сходить сонце, і заходить сонце, і нема нічого нового під нашим небом...

Я так думаю, що це вистава про всіх людей, і тому вона хвилює всіх. І ми щасливі.

Н. Н. : Ви саме цією виставою відкривали Дні єврейської культури в Москві, так?

Б. С. : Це був Всесвітній фестиваль єврейської культури. Нас запросив президент цього фестивалю Михайло Глуз, прекрасний композитор, що написав музику до “Тев’є”, і ми відкривали і будемо відкривати ще не один фестиваль цією виставою. Це відбувалося у МХАТі, де прекрасна акустика. Пригадалось – у 1998 році на цій сцені я грав короля Ліра.

Н. Л. : Хочу додати щодо нашої поїздки до Америки. Річ у тому, що в нас були деякі нові виконавці. Це – підлітки Саманта і Ліля, а в Чикаго – Надя і Галя. Їх запросили на ролі Голдиних молодших дочок, бо ми не везли із собою дітей з Києва. Вчили їх говорити українською мовою. Адже вони розуміють лише англійську.

І ви знаєте, як ті діти хвилювалися! Прийшла бабуся Саманти, ми їм написали ті пару фраз, і з голосу їх вчили. Діти були щасливі і, очевидно, запам’ятають цю подію на все життя.

Н. Н. : Я вірю в довге-довге життя цієї вистави і бажаю вам обом таких прекрасних ролей і в інших виставах інших режисерів. Богдан Сильвестрович каже про Стуруа. Це ніби жива кров приїде до вашого театру. І дай вам, Боже, щоб усе було прекрасно.

Бажаю потрясіння істинно людських, таких, як подарувала нам вистава “Тев’є-Тевель”.

Технічний запис та розшифрування Володимира Карпинського, редакція журнального варіанту Валерія Гайдабури